

“XAMSA DOSTONI” VA UNING ADABIY AHAMIYATINI O‘RGANISH

Madina Urinboyeva Ulug‘bek qizi

Farg‘ona Davlat Universiteti Filologiya fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada “Xamsa” dostoni va uning madaniy va tarixiy ahamiyati, uning kelib chiqishi va asosiy mavzularini eslatib o‘tish haqida batafsil ma’lumot berilgan

Kalit so‘zlar: Nizomiy Ganjaviy, adabiy me’ros, ma’daniy ta’sir, falsafiy teranlik, qahramonlik dostonlari, axloq va ezgulik, “Maxzan ul asror”

“Xamsa” dostoni va uning abadiy adabiy ahamiyatini o‘rganish

Kirish: Arabcha “Beshlik” ma’nosini anglatuvchi “Xamsa” XII asrda fors shoiri Nizomiy Ganjaviy qalamiga mansub besh dostonidan iborat. Fors tilida yaratilgan “Xamsa” fors adabiyotining eng yirik asarlaridan biri sanalib, forszabon dunyo va undan tashqari adabiy-madaniy manzarada o‘chmas iz qoldirgan.

Adabiyot va madaniyatdagi ahamiyati:

Xamsa bir necha sabablarga ko‘ra adabiyotda ham, madaniyatda ham muhim ahamiyatga ega:

1. Adabiy meros: Nizomiy Ganjaviyning “Xamsa”si o‘zining adabiy yorqinligi, jozibali hikoyalari va chuqur falsafiy mulohazalari bilan e’zozlanadi. Unda Nizomiyning turli she’riy shakllar, jumladan, qasida (oda), g‘azal (lirik she’r) va masnaviy (povest)dagi mahorati namoyon bo‘ladi.

2. Madaniy ta’sir: Xamsa fors va kengroq islom adabiyotiga chuqur ta’sir ko‘rsatib, shoir, yozuvchi va olimlar avlodlari uchun ilhom manbai bo‘lib xizmat qildi. Uning mavzulari, qahramonlari va axloqiy saboqlari turli madaniyatlar va davrlarda o‘quvchilar bilan rezonanslashishda davom etmoqda.

3. Falsafiy teranlik: Xamsadagi har bir she’rda ishq, axloq, qismat, hikmatga intilish kabi murakkab mavzular o‘rganiladi. Nizomiyning chuqur falsafiy mulohazalari “Xamsa”ga chuqur aqliy izlanish va ma’naviy tafakkur asari sifatida shuhrat qozongan.

Xamsadagi asosiy mavzular va ertaklar:

“Xamsa” mavzu va rivoyatlarning boy gobelenini o‘z ichiga oladi, har bir she’rida insoniy holat haqida o‘ziga xos tushunchalar mavjud. Xamsada o‘rganilgan asosiy mavzulardan ba’zilari:

1. Ishq va romantika: Xamsada dunyoviy va ilohiy ishq markaziy o‘rinni egallaydi. Nizomiyning ishqiy ishq tasviri shiddati, ishtiyoqi va ko‘pincha fojiali oqibatlariga olib kelishi bilan ajralib turadi. Jumladan, “Layli va Majnun” she’rida ikki yulduzli oshiqning sevgisi oxir-oqibat bevaqt halok bo‘lishiga olib kelgani haqida hikoya qilinadi.

2. Qahramonlik dostonlari: “Xamsa”dagi bir qancha she’rlarda qahramonlik, mardlik, sarguzasht haqidagi afsonaviy ertaklar hikoya qilinadi. “Iskandar nomi” (“Iskandar kitobi”)da Iskandar Zulqarnaynning jasratlari hikoya qilingan bo’lsa, “Haft paykar” (“Yetti go’zal”) qirol Bahrom Gur va uning yetti malikasi sarguzashtlari haqida hikoya qiladi.

3. Axloq va ezigulik: Xamsada axloqiy saboqlar va axloqiy ikkilanishlar to‘qilgan bo‘lib, Nizomiyning o‘z tinglovchilarini to‘g‘ri xulq-atvor va ma’naviy ma’rifatga yo‘naltirish haqidagi tashvishini aks ettiradi. Jumladan, “Maxzanul-asror” (Sirlar xazinasi) she’rida adolat, saxovat, kamtarlik fazilatlarini haqida hikmat berilgan.

4. So‘fiy allegoriyasi: Nizomiy she’riyatida ko‘pincha ramziy ma’no qatlamlari mavjud bo‘lib, so‘fiy tasavvufga tayanib, voqelik tabiati va qalbning ilohiy bilan birlashish sari sayohati haqidagi chuqur haqiqatlarni yetkazadi. Bu tasavvufiy jihat, ayniqsa, “Iskandar nomi” va “Layli va Majnun” asarlarida yaqqol namoyon bo‘lib, yerdagi ishq qalbning ma’naviy rohatlanishga intilish timsoli bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa:Xulosa qilib aytganda, Xamsa o‘zining adabiy mahorati, madaniy ahamiyati va chuqur falsafiy mulohazalari bilan e‘zozlangan fors adabiyotida monumental yutuqdir. “Xamsa” o‘zining muhabbat, qahramonlik va axloqiy donishmandlik haqidagi abadiy hikoyalari orqali o‘quvchilarni o‘ziga rom etib, butun dunyo shoir, yozuvchi va mutafakkirlarining yangi avlodlarini ilhomlantirishda davom etmoqda.